

"Akıl ta'til-i eşgal etse de, nazarını ihmal etse, vicdan Sâni'i unutamaz. Kendi nefsinin inkâr etse de; onu görür, onu düşünür, ona müteveccihdir. Hads ki,.." Paragrafı devamıyla izah eder misiniz?

"Akıl ta'til-i eşgal etse de, nazarını ihmal etse, vicdan Sâni'i unutamaz. Kendi nefsinin inkâr etse de; onu görür, onu düşünür, ona müteveccihdir."

Akıl Allah'ı inkar etse de, nazar başka şeyler ile meşguliyetten dolayı Allah'ı görmese de, vicdan denilen fitri duygular ve hassasiyetler asla bir İlah manasını unutmaz, daima ona bakar onu hatırlatır, ona müteveccihdir. İnsanlık tarihinde insanların farklı şeylere inanıp da inanmayı terk edememesi, bunun en güzel ispatıdır. Yani insanın vicdanı inanmaya programlanmıştır. Lakin insanların ekserisi bu fitri realiteyi hep batıl yollarda ve yanlış şeylerde sarf ediyorlar.

İnsan fitratındaki vicdan akıl gibi şuurlu bir duygudur. Hatta bazen akıl şaşırır, ama vicdan kolay kolay şaşmaz. Doğru ve hakkın ne olduğu hususunda bozulmamış ve kokuşmamış bir vicdan, akıl gibi şuurlu olarak tespitte bulanabilir. Bazen aklımız bir işi yapmayı münasip görürken, vicdan münasip görmeyip itiraz ile sızlar. Bu da vicdanın şuur sahibi olduğunu gösterir.

"Hads ki, şimşek gibi sür'at-i intikaldir, daima onu tahrik eder. Hadsin muzaafı olan ilham, onu daima tenvir eder. Meyelanın muzaafı olan arzu ve onun muzaafı olan iştihak ve onun muzaafı olan aşk-ı İlahî, onu daima marifet-i Zülcelal'e sevkeder."

Hads: Uzun düşünce ve delile ihtiyaç kalmadan hâsıl olan ani beliren ilim. Sür'at-i intikal. Ani ve doğru idrâk. Delilden neticeye birden ve çabuk varmak manalarına geliyor. Vicdanda işler ve oluşlar bu şekilde oluyor. Yani hakikatler birden beliriyor. Buna vicdanın sesi veya vicdanın miyarı deniliyor ki, bu her insanda az çok bulunan bir haldir. Ve vicdanın ilk hareketi ve ilk sezış mukaddemesidir.

Nasıl marifette yani Allah'ı tanımakta en kuvvetli ve selametli yol, eserde Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellilerini okuduktan sonra tahkiki imana intikal şeklinde oluyor. Aynı şekilde, eserler üzerinde görünen muhabbete sebep olan güzellik ve mükemmellikler, insanı o güzellik ve mükemmelliklerin asıl kaynağı olan isim ve sıfatlara, isim ve sıfatlar da asıl ve memba olan Allah'ın Zatı Akdesine intikal ettirir. İnsanın doğrudan Allah'ın Zatına intikal etmesi çok zordur, bu yüzden insanlar genel olarak eserden müessire doğru giderler. Yani önce eserler üzerindeki tecelli okunur, sonra isimler, sonra sıfatlar, en sonunda Zatı Akdesine intikal edilir.

İman ve marifette, çekirdekten ağaca kadar nasıl hadsiz mertebeler ve dereceler

var ise, aynı mertebe ve dereceler muhabbette de vardır. Yani avam bir insanın imanı nasıl makbul ise, bu imana göre şekillenen muhabbette aynı şekilde makbuldür. Fark sadece muhabbetin kuvvet ve zaafındadır; avamın iman ve muhabbeti zayıfken havas tabakasınınki kuvvetlidir. Bu yönden bakacak olursak her insanın Allah'a ve isimlerine bir muhabbeti olabilir. İşte burada bu muhabbetin evrelerine ve aşamalarına işaret ediliyor.

"Şu fitrattaki incizab ve cezbe, bir hakikat-ı cazibedarın cezbiyledir."

İncizap, çekilmeye müsait olma anlamındadır. Yani insan vicdanında çekilmeye müsait haller ve duygular vardır. **Cazib ise** çekilmeye müsait olan o latife ve duyguları kendine çeken şey anlamındadır. Yani çeken ve çekilen demektir. **Cezbe ise** bu çekilme zamanında çekilen şahsın girdiği manevi zevk ve sarhoşluk haline denir. Kişi bu halde coşar ve taşar. Hatta taşkınlıklar da yapabilir. Bu yüzden bazı evliyalar mazur görülmüştür.

Üstad'ın burada asıl vurguladığı husus, Allah'ın ebedi cemal ve kemali kainatta müthiş bir cazibe kaynağı olmuştur. Bu cazibeye karşılık verecek incizab halini ise insanın fitratına ve vicdanına derc etmiştir. Böylelikle cazibe ile incizab arasında sürekli bir alış veriş oluşuyor. Bu hal aynı zamanda Allah'ın varlığına ve birliğine delil de teşkil ediyor.

Mesela radyo istasyonu ancak alıcı ve verici ile çalışabilir. Bütün radyo alıcılarından çıkan sesler, hep birlikte radyo istasyonuna işaret ve delalet ederler. Aynı şekilde bütün insanların vicdanında hissettiği cazibe halleri, cazibedar bir hakikati akla gösterir. Şayet Allah hicapsız olarak görkemli ve şaşalı bir şekilde tecelli etse, insan cezbe halinden çıkamaz.

Özetle; **cazip (çeken)** Allah'ın ebedi cemal ve kemalidir. **İncizap (çekilen)** ise insanın bu ebedi cemal ve kemalin tesirine girmesidir. **Cezbe (çekilme hali)** ise bu cazibe ve incizap halinin insan üzerindeki coşkun halleridir.